

KİTABİYAT

Latife Hanım Hakkında Yeni Bir Eser*

Ahmet Gülen

Ahmet Gürel- Eren Akçiçek: **Uşakizade Köşkü'nden Çankaya Köşküne: Latife Mustafa Kemal**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2018

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün özel hayatı ve evliliği 2000'li yıllarda giderek artan bir merak konusu olmayı sürdürüyor. Bu nedenle de halen içinde bulunduğumuz 21. yüzyılın ilk çeyreğinde Atatürk'e ve eşi Latife Hanım'a dair yazılan kitapların sayısında belirgin bir artış gözlenmektedir. Son dönemlerde Latife Hanım biyografilerine bir yenisi daha eklendi: "Uşakizade Köşkü'nden Çankaya Köşkü'ne: Latife Mustafa Kemal".¹ Atatürk üzerine yaptığı araştırmalarıyla bilinen ve asıl mesleği hekimlik olan Dr. Eren Akçiçek ve uzun yıllar Göztepe'deki Latife Hanım Köşkü'nün kurucu müdürlüğünü üstlenen Ahmet Gürel tarafından kaleme alınan eser, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları arasından 2018 yılında çıktı. İzmirli yazarlar tarafından kaleme alınan kitap yine bir İzmirli olan Latife Hanım'a ve onun Mustafa Kemal Paşa ile evliliğine odaklanıyor. Ekleri dışında 284 sayfadan oluşan kitap, toplam altı bölümden oluşuyor. Bölüm başlıkları ise I. Bölüm: "Uşakizade Ailesi", II. Bölüm, "Gazi Mustafa Kemal ve Latife Hanım", III. Bölüm:

* Dr. Öğretim Görevlisi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, ahmet.gulen@deu.edu.tr

¹ Ahmet Gürel- Eren Akçiçek: **Uşakizade Köşkü'nden Çankaya Köşküne: Latife Mustafa Kemal**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2018.

“Gazi Mustafa Kemal Paşa ve Evlilik”, IV. Bölüm: “Latife Hanım’ın Ankara Günleri”, V. Bölüm: “Ayrılık Rüzgârları”, VI. Bölüm: “1925’ten Sonra” şeklinde düzenlenmiş.

Mustafa Kemal Atatürk’ün 1923 ile 1925 yılları arasında yaklaşık 2.5 yıl evli kaldığı² Latife Hanım’a dair geçmişten günümüze dek çok sayıda kitap yayınlandı. Bu kitapların ilk örneklerinden birisi olan İsmet Bozdağ tarafından kaleme alınan “Gazi ve Latife”den³, Nezihe Araz’ın “Mustafa Kemal’le 1000 Gün”e⁴ ve İpek Çalışlar’ın yazdığı “Latife Hanım”a⁵ kadar Atatürk’ün evliliği üzerine olan eserler gibi bu kitap da dönemin tanıklarının anlatılarını merkeze alıyor. Akçiçek ve Gürel’in çalışmasının ilk kısımlarında İzmir’in köklü ailelerinden “Uşşakizadeler”in kökenlerine ve 19. yüzyılda aile fertlerinin aslında bir Levanten kenti olarak bilinen İzmir’de hangi ticari faaliyetlerde buldukları detaylı olarak anlatılmış. Buradaki bilgilerden Latife Hanım’ın atalarının 19. yüzyılda halıcılıkla uğraştığını ve 1867 yılında Paris Fuarı’nda sergilenen halılarından ödül kazandığını, o dönemde Paris’i ziyaret eden Padişah Abdülaziz’in halıyı İmparatoriçe Eugénie’ye hediye ettiğini öğreniyoruz.⁶ Latife Hanım’ın babası Uşşakizade Muammer Bey’e dair de geniş bilgiler içeren çalışma, özellikle aile hakkında verdiği ayrıntılı bilgilerle Araz ve Bozdağ’ın kitapları gibi eski çalışmalardan farklılaşıyor.

Evliğe Giden Yol

Millî Mücadele’nin zaferle sonuçlanmasından sonra o dönemde Avrupa’da tahsil gören Latife Hanım, yurda dönerek Başkomutan Mustafa Kemal Paşa’yla tanışmak ve O’nu köşklerinde ağırlamak konusunda kendi kendine söz vermiştir. Nitekim 9 Eylül 1922’de Yunanlıların İzmir’den çıkartılmasından sonra Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, İzmir’e gelmiş ve kısa zaman içinde Latife Hanım tarafından ziyaret edilerek, Göztepe’deki Uşşakizade Köşkü’ne davet edilmiştir. Eserde Mustafa Kemal Paşa’nın başlangıçta bu teklife sıcak bakmadığı; ancak İzmir’de başlayan yangının karargâhına kadar ilerlemesi sonucunda Latife Hanım’ın teklifini kabul ettiği bildiriliyor.⁷ Latife Hanım, Mustafa Kemal Paşa’nın İzmir’de bulunduğu süre boyunca O’nun karargâhında pek çok önemli işlerde yardımcısı olarak gönlünü kazanmıştır. Hatta Mustafa Kemal Paşa o zamanlarda ciddi rahatsızlıkları olan annesi Zübeyde Hanım’ı doktorların tavsiyesi üzerine İzmir’e evlenme planları yaptığı Latife Hanım’ın yanına göndermiştir. Uzun zamandır Mustafa Kemal Paşa’nın “mürüvvetini

² Mustafa Kemal Paşa ile Latife Hanım, 29 Ocak 1923 günü İzmir’de evlenmişler; çift 5 Ağustos 1925 tarihinde boşanmıştır. Utkan Kocatürk, **Atatürk ve Cumhuriyet Tarihi Kronolojisi: 1918-1938**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2.bs., 1988, s. 377.

³ İsmet Bozdağ, **Gazi ve Latife**, Emre Yayınları, İstanbul, 1991.

⁴ Nezihe Araz, **Mustafa Kemal’le 1000 Gün**, Dünya Kitapları, İstanbul, 13.bs., 2007.

⁵ İpek Çalışlar, **Latife Hanım**, Doğan Kitap, İstanbul, 2006.

⁶ Gürel-Akçiçek, **a.g.e.**, ss. 5 ve 7.

⁷ **A.g.e.**, s. 44.

görmek” isteyen Zübeyde Hanım’ın başlangıçta beğendiği Latife Hanım hakkında sonradan fikir değiştirdiği ve Mustafa Kemal Paşa’nın yaveri Salih Bozok’a, “Bu kızcağız Mustafamı değil, onun makamını sever. Onun için beni hemen Ankara’ya götür de Mustafama bu işin olmayacağını söyleyeyim” dediği kaydedilmiştir. Ne var ki, rahatsızlığından dolayı Ankara’ya gidemeyen Zübeyde Hanım, Mustafa Kemal’e endişelerini ilemeden yaşama veda etmiş ve Salih Bozok da annesinin görüşünü Mustafa Kemal’e anlatmamıştır. Nitekim Mustafa Kemal Paşa ile Latife Hanım’ın 1923 yılı Ocak ayında da İzmir’de Göztepe’deki Uşşakizade Köşkü’nde nikahları kıyılmıştır. Kitapta bu nikah töreninde Türkiye’de ilk kez gelinin doğrudan yer alışından söz edilerek bunun bir devrim olduğu vurgulanıyor.

Latife Hanım ve Kadın Hareketi

“Latife Mustafa Kemal” kitabının işlediği önemli tezlerden birisi de Latife Hanım’ın Mustafa Kemal Paşa’nın eşi olarak Türkiye’de kadın hareketinin gelişmesi konusunda oynadığı öncü roldür. Yukarıda söz edilen nikah törenin ilk defa gelinin yer almasından başka örneğin 1 Mart 1923 günü Servet Efendi’nin davetlisi olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne (TBMM) gelen Latife Hanım, Meclis oturumlarına katılan ilk kadın olarak tarihe geçmiştir.⁸ Ayrıca Mustafa Kemal Paşa’nın eşi Latife Hanım’la birlikte toplamda 167 gün süren Anadolu gezilerinin de Türkiye’de kadın hakları açısından önemli bir kazanım olduğu vurgulanmıştır. Kitapta vurgulanan Latife Hanım’ın Türkiye’de kadın haklarının gelişimindeki öncü rolünün 2000’lerde çıkan eserlerde işlendiğini söylenebilir. Çünkü Türkiye’de kadın hareketine ve kadın haklarına dair yapılmış en kapsamlı araştırmalardan birisi olan Dr. Bernard Caporal’ın “Kemalizmde ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını” adlı kitabında kadın hakları konusunda Latife Hanım’ın etkisinden hiç söz edilmemiştir.⁹

Kitapta söz edilen kayda değer iddialardan birisi de 1923 yılı sonunda eşiyile birlikte İzmir’e dinlenmek için gelen Mustafa Kemal Paşa’ya burada bir suikast tertibi yapıldığıdır. Buna göre Buca’daki Forbes Köşkü’nde (yapı günümüzde Buca’da Seyfi Demirsoy Devlet Hastanesi bahçesinde) konaklaması planlanan Gazi Paşa ve Latife Hanım için 1.5 ay önceden haber verilmiş olmasına rağmen gereken hazırlıklar yapılmamıştır. Ayrıca köşkün bekçisi olan “Sadettin” adındaki zatın Millî Mücadele zamanında Anzavur çetesinde yer aldığı ve Başbakan Rauf Bey’in eniştesi aracılığıyla işe yerleştirildiğinden söz ediliyor. Gerek hazırlıkların yeterince yapılmaması ve gerekse “Sadettin” adlı zatın orada görevli olarak bulunması bir suikast tertibi içinde bulunulduğu düşüncesini güçlendiren kanıtlar olarak

⁸ A.g.e., s. 144.

⁹ Bernard Caporal, **Kemalizmde ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1982.

görülüyor. Nitekim Salih Bozok'un aktarımıyla Forbes Köşkü'nde hazırlıkların yetersiz oluşundan dolayı Mustafa Kemal Paşa'nın emriyle Latife Hanım'ın Göztepe'deki köşküne geçildiği de kaydedilmiş. 1926'daki ünlü İzmir suikasti davası soruşturmasının 1923'teki bu olaya kadar uzandığı ve bekçi Sadettin'in cezalandırıldığı da suikast tertibi kuşkusunu güçlendirdiği fikri de savunuluyor.¹⁰ 1923 yılındaki bu suikast tertibi iddiası Atatürk'e düzenlenen suikastler konusundaki en eski çalışmalardan birisi olan "Atatürk'e İzmir Suikastinden Ayrı 11 Suikast"¹¹ adlı eserde yer almamıştır. Ayrıca Atatürk üzerine yapılan yakın tarihli çalışmalarda da olaydan söz edilmemesi dikkat çekicidir.

Mustafa Kemal Paşa ile Latife Hanım Arasındaki Anlaşmazlıklar

"Latife Mustafa Kemal" adlı çalışmada dönemin tanıklarının ifadeleri eşliğinde Mustafa Kemal Paşa ile Latife Hanım'ı ayrılığa kadar götüren anlaşmazlıklar geniş yer tutuyor. Latife Hanım'ın daha 1923 Mart ayında bazı tutum ve hareketleriyle Mustafa Kemal Paşa'yı incittiği, eşine insanların içinde "Kemal" şeklinde hitap edişinin yadırgandığı ve Latife Hanım'ın Mustafa Kemal Paşa'nın sofrasından ve arkadaşlarından hoşlanmadığı ve bu hoşnutsuzluğunu sık sık dışa vurduğundan söz edilen yapıt, farklı kaynaklarda değinilen Fikriye Hanım¹² fakötüründen bahsetmemiştir. Bir kez ciddi şekilde ayrılığın eşiğinden dönen çift, 1925 yılı yaz aylarında resmen boşanmışlardır. Bu kısımda Mustafa Kemal Paşa'nın ayrılığa dair Latife Hanım'a ve ailesine gönderdiği mektupla boşanmaya dair Anadolu Ajansı'na verilen hükümet bildirisine yer verilmiştir.

Kitabın aynı konuda yazılan bazı eserlerden en önemli farkı 1925 yılı sonrasında Latife Hanım'ın ölümüne kadarki hayatına dair kısa bilgiler içermesidir. Resimlerle desteklenen bu kısımda Latife Hanım'ın Soyadı Kanunu çıktıktan sonra "Uşşaklı" soyadı alan ailesinden farklı olarak "Uşşaki" soyadını aldığına değinilmiştir. Bu kısımda Latife Hanım'ın ailesi tarafından öne sürülen ve Latife Hanım'a "Uşşaki" soyadının Mustafa Kemal Paşa tarafından kendi imzasıyla imzalanarak verildiği iddiasının hiçbir belgede yer almadığı kaydedilmiştir.¹³ Günümüzde halen bu konuda bir belge ortaya çıkmadığına göre yazarların bu konudaki saptamalarının doğruluğu ortadadır. Kitabın "ekler" bölümünde de İzmir'de Uşşakizade ailesine ait emlakın bir dökümü yapılarak resimler eşliğinde kısa bilgiler verilmiştir.

¹⁰ Gürel-Akçipek, a.g.e., ss. 208-211.

¹¹ Kandemir, *Atatürk'e İzmir Suikastinden Ayrı 11 Suikast*, Ekicigil Yayınları, İstanbul, 1955.

¹² Fikriye Hanım ve Mustafa Kemal Paşa ilişkileri için bkz. Şemsi Belli, *Fikriye*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2.bs., 1998.

¹³ Gürel-Akçipek, a.g.e., s. 276.

Cumhuriyetimizin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün özel yaşamı ve evliliği günümüzde geçmişe nazaran daha fazla merak ediliyor, araştırılıyor ve üzerine kitaplar yazılıyor. Bu açıdan baktığımız zaman herhalde Latife Hanım ve onun Mustafa Kemal Paşa ile evliliği üzerine bundan sonraki süreçte de yeni kitaplar yayınlanması muhtemeldir. Ancak 1925'ten 1975'teki vefatına kadar kamuoyu önüne fazla çıkmayan ve mülakatlardan olabildiğince kaçınan Latife Hanım'a dair yazılan eserler ya birbirine benziyor yahut da sansasyonel iddialarla gündeme gelmeye çabılıyor. Gürel ve Akçiçek'in kitabının bu tür sansasyonel iddialardan uzak durmaya çalıştığı bir gerçek olmakla beraber, konuya dair yazılan diğer eserlerden fazla bir farklılık taşıyor. Kitap belki de Latife Hanım'a dair tek bir eser okumayı tercih edecekler için önerilebilir.

Ahmet Gülen

İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi

ahmet.gulen@deu.edu.tr

Kaynakça:

Araz, Nezihe, **Mustafa Kemal'le 1000 Gün**, Dünya Kitapları, İstanbul, 13.bs., 2007.

Belli, Şemsi, **Fikriye**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2.bs., 1998.

Bozdağ, İsmet: **Gazi ve Latife**, Emre Yayınları, İstanbul, 1991.

Caporal, Bernard: **Kemalizmde ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1982.

Çalışlar, İpek, **Latife Hanım**, Doğan Kitap, İstanbul, 2006.

Gürel, Ahmet-Akçiçek, Eren: **Uşakizade Köşkü'nden Çankaya Köşküne: Latife Mustafa Kemal**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2018.

Kandemir, **Atatürk'e İzmir Sufkastinden Ayrı 11 Sufkast**, Ekicigil Yayınları, İstanbul, 1955.

Kocatürk, Utkan: **Atatürk ve Cumhuriyet Tarihi Kronolojisi: 1918-1938**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2.bs., 1988